

Antonio NEGRI, *Munca lui Iov. Faimosul text biblic ca parabolă a muncii umane*, Editura Tact, 2012, 141 pagini.

Antonio Negri, filosof italian contemporan, militant politic, închis pentru pozițiile sale anarhiste și de extremă stângă, implicat în atacuri teroriste și execuția lui Aldo Moro de către Brigăzile roșii, face o figură stranie în peisajul culturii și filosofiei italiene și europene a momentului. Alături de Alain Badiou, în Franța, se numără printre ultimii gânditori care nu ezită să se situeze în continuare pe meterezele cetății dărâmate, în ruină și flăcări, a comunismului.

În 2006, Badiou citează ca exemplu pozitiv de politică, gândirea și practica politică a lui Mao. Considerat de cea mai mare parte a intelectualității franceze, cu excepția, bineînțeles, a celei mai conservatoare stângi, drept o *fosilă*, acesta nu încetează să uimească alăturând acestor poziții politice de neînțeles (sau greu de înțeles!) mostre de gândire admirabilă, de exemplu, *Sfântul Pavel sau întemeierea universalismului*, *Secolul* etc. de curând apărute și în limba română la editura Ideea & Design, din Cluj Napoca.

„Cum mai putem crede în rațiune după Auschwitz și Hiroshima? Cum putem continua să fim comuniști după Stalin?” – este întrebarea lui Negri (în Antonio Negri, *Munca lui Iov. Faimosul text biblic ca parabolă a muncii umane*, Editura Tact, 2012, p. 28). Cu un astfel de punct de plecare, abordarea textului biblic este cum nu se poate mai curioasă. Ce are în comun Iov, cu rațiunea, cu păstrarea acesteia după Auschwitz și Hiroshima și, mai ales, ce legătură are Iov cu menținerea comunismului după Stalin? Cu o astfel de alăturare, îți vine să spui, poți zice orice despre orice.

Cu totul discutabil este, în conținutul întrebării, alăturarea Hiroshimei de Auschwitz, lucruri cu totul diferite, evenimente istorice eterogene, cu rațiuni distincte, cu motivații și cauze lipsite de orice asemănare. O confuzie completă care se menține prin partea doua a întrebării: cum putem menține comunismul după Stalin, ca și cum cele două sunt distincte, iar stalinismul nu este esența însăși a comunismului.

Imediat însă, registrul se schimbă. De la întrebarea brutală pusă în termenii de mai sus, Negri trece la una validă filosofic: „va fi oare această fabulă teologică, cea care va constitui parabola aventurii etice a umanității la acest sfârșit de secol XX?” (p. 34), ținând cont că „realitatea mizeriei noastre este aceea a lui Iov, întrebările și răspunsurile pe care le aducem lumii sunt aceleași cu ale lui Iov. Cu aceeași disperare, rostind aceleași blesteme, ne exprimăm și noi. Am cunoscut bogăția și speranța, l-am ispitit pe Dumnezeu cu rațiunea – ne rămân acum praful și nebunia. Vom putea oare să ne conducem și noi mizeria printr-o analitică a ființei și a durerii și, din acea prăpastie ontologică, să urcăm la o teorie a acțiunii sau, și mai bine, la practica reconstrucției lumii? Până unde, până când? Până ce vom putea

spune, prin această practică: „eu te-am văzut cu ochii mei”, eu te-am făcut cu mâinile mele. Să nu existe oare altă ordine a lumii...? (p. 36).

Evident, avem de-a face cu un stilist mare, cu unul care degustând textul biblic se lasă furat de vraja acestuia, prelungind-o în propria gândire, dirijindu-l mai ales, în chip subtil și perfid spre aceasta, creând iluzia supunerii la textul sacru, manevrându-l însă pe acesta, către propria teză.

Munca lui Iov aparține perioadei de detenție a autorului, uneia dintre perioade, pentru că a fost închis în câteva rânduri (nu fără îndreptățire!). Sub influența propriei experiențe, dublată de asocierea experienței istorice a clasei muncitoare, luate mai ales din gândirea lui Marx, creditându-l pe acesta, și mai puțin sau deloc propria experiență, observarea personală a situației clasei muncitoare, cu proprii ochi, Negri reflectează asupra lui Iov și a situației sale. Și el, și clasa muncitoare sunt în ipostaza lui Iov. Urmărindu-l pe acesta. Strategia și eforturile de a ieși din abis pot fi ghid pentru ieșirea din abis a clasei muncitoare și a sa personală. Astfel, *Munca lui Iov* devine un text de exorcizare a suferinței și a durerii. Interpretarea de față se bazează, astfel, pe câteva echivalări pe care, în chip subtil și nu lipsit de finețe, Negri le face în chip evident.

Iov poate fi, – Negri nu o spune direct! – clasa muncitoare beneficiară, astăzi, a unei condiții care, categoric, diferă de cele de odinioară, descrise de Marx. Este bogată, adică trăiește în confort și comoditate, în interiorul unei lumi care îi asigură toate acestea. Această lume însă este aceeași lume capitalistă, care nu se sinchisește de ea; este o putere impersonală, fără chip, pentru care clasa muncitoare nu este nimic. Când se va ivi ocazia sacrificării sale, o va face fără să ezite. Este clasa și lumea abstractă, invizibilă, așa cum este Dumnezeu pentru Iov.

O astfel de lume îl lovește pe Iov în chip irațional. Dumnezeu nu are niciun motiv pentru a-l pedepsi pe acesta. Efectiv îl pune la încercare într-un mod irațional.

Ce poate face un astfel de personaj în condiții lipsite de inteligibilitate? Încearcă să înțeleagă fără să poată. Cere sfaturi și opinii exterioare – nu-i sunt de nici un folos. Textul sacru se încheie într-o manieră mistică, din care rezultă împăcarea lui Iov cu Dumnezeu. O astfel de încheiere nu poate fi însă valabilă pentru istorie. Când lumea de azi, supusă aceluiași încercări lipsite de rațiune, se întreabă ce-i de făcut, ea nu poate să încheie în împăcarea de felul celei din textul sacru. Ea nu se poate împăca cu chipul nevăzut al forței care o condamnă. Ei nu-i rămâne decât revolta, desființarea acelui chip, identificate cu întreaga țesătură de dominație istorică de azi.

Încheierea, indiferent cât de subtilă, nu este decât vagă. Ce înseamnă revoltă și, mai ales, care este destinatarul acesteia? Evident, sunt în mare dificultatea, determinările de echivalență pe care se mizează. Cât de valabilă este echivalarea lui Iov cu istoria de azi? Cât de valabile mânia și revolta acestuia, în contextul său, cu revolta și nemulțumirea lumii de azi? Și, ultimul: este Dumnezeu posibil de echivalat cu structura de dominație a lumii noastre?

Negri resimte toate dificultățile fără să le poată răspunde. „Construcția unei posibilități de dreptate – cum se poate construi o normă care să reglementeze această lume și să-i recompună conflictele? Însă cum, unde să întemeiem această nouă normativitate?” Concluzia biblică: „frica de Dumnezeu, cum am văzut, nesatisfăcătoare”. Din păcate, la fel este propria concluzie. Mai mult, după amestecul rapid executat între entități și personaje, între evenimente și contexte, o astfel de concluzie, nu are cum fi decât extrem de puerilă.

Dincolo de reținerile de lectură, de teze forțate sau opinii slab argumentate, cartea lui Negri introduce în cultura română un discurs al stângii intelectuale, interesant și util. Dezbaterea de idei are aici material de lucru, indiferent cum s-ar situa unul sau altul.

Ion Militaru

Gheorghe VLĂDUȚESCU, *Scepticismul grec ca filozofie critică*, Editura Universitaria, Craiova, 2013, 171 pagini.

Cum poate arăta o cultură în care un astfel de subiect să fie absent? Nu intră în calcul, în răspunsul la o astfel de întrebare, ceva de felul: nu prea bine, precar, sau altceva similar, pentru că un astfel de subiect nu este doar ceva de felul unui subiect istoric care să lipsească. Scepticismul nu este doar subiect istoric petrecut în urmă cu două mii de ani, de care o cultură, în varianta modernă, se poate lipsi. Scepticismul este mai mult decât un curent cultural, filosofic, idee sau concept. El, față de multe astfel de achiziții ale gândirii, i-a premers acesteia, a premers filosofiei fără să fie nevoit să o aștepte pe aceasta pentru a putea să se nască. Scepticismul este o funcție a spiritului, o dimensiune a minții umane obișnuite astfel încât, atunci când, într-un târziu – spre finele Antichității – el a binevoit să se nască în calitatea de filosofie, nu s-a făcut altceva decât să se omologheze la nivel de concept, ceva ce i-a premers acesteia ca fel de a fi al minții.

O astfel de calitate: de a fi mai mult și mai puternic decât o filosofie (lucru cu care puține poziții ale acesteia se pot lăuda, poate niciuna!) face din el un subiect de interes privilegiat, fără parti-priurile niciunei poziții filosofice, indiferent care.

Avem, așadar, în *Scepticismul grec ca filozofie critică*, semnată de acad. Gheorghe Vlăduțescu, o carte care acoperă un gol cultural care a însoțit cultura română o jumătate de secol. De la cartea lui Aram Frenkian, apărută în urmă cu o jumătate de secol, *Scepticismul grec*, în cultura română, nu a apărut nimic despre filosofia sceptică. De ce? Cum se explică acest lucru și, revenind, cum poate să arate o cultură în care un astfel de interes să lipsească?

Printr-un răspuns de felul: nu prea onorabil, nu se spune mai nimic, pentru că, în respectiva cultură, nu este vorba doar despre o carte sau mai multe dedicate subiectului. Acestea pot să lipsească, iar paguba ar fi cuantificabilă la un nivel cultural suportabil. În fond, este vorba despre lipsa de atenție pentru funcția în cauză, respectiv funcția critică. Or, ținând cont că scepticismul este, așa cum propune ideea cărții de față, o atitudine critică, respectiva cultură este lipsită de așa ceva. În absența acestei funcții, respectiva cultură se vede în postura pe care vine scepticismul să o combată: cea dogmatică. Acolo unde nu se exercită critica, este una dintre premisele cărții de față, înflorește dogmatica. Ciudățenia noastră culturală este că nicio astfel de implicație nu a fost prezentă. Nu am strălucit nici la nivel dogmatic, al construirii abundente de poziții și idei filosofice sau culturale.

Așadar, nici dogmatici și nici sceptici. Ce vine, atunci să aducă o astfel de carte? În punctul de încheiere al cărții poate fi aflat răspunsul: *o terapeutică*. Dar la ce? O terapeutică a minții, a spiritului în sens larg. Să fim noi lipsiți de o astfel de nevoie pe care scepticismul vine să o satisfacă? Răspunsul aproape că nici nu mai contează. Cartea de față lucrează în logica

înalță a conceptului și a lumii sale, iar acolo este vorba și despre terapeutică și despre afecțiunea pe care vine să o satisfacă.

Ne aflăm, prin urmare, cu o astfel de carte, pe terenul rațiunilor de dincolo de istorie. Când istoria nu se interesează de spirit, și spiritul îi poate întoarce reverența dezinteresându-se de ea.

*

Punct final pentru cultura greacă, scepticismul este indispensabil pentru oricine vrea să înțeleagă un astfel de subiect: cultura, în speță filosofia acesteia. Nu există imagine completă pentru miracolul culturii grecești fără includerea pe tabla subiectelor de interes a scepticismului. Impactul pe care acesta l-a avut de-a lungul secolelor asupra culturii europene face din el subiect obligatoriu.

Cum se organizează cartea? Cu experiență completă în cercetarea filosofiei grecești ca totalitate, acad. Gheorghe Vlăduțescu începe prin a-i face dreptate acesteia: scepticismul grec, deși situat cronologic spre amurgul acestei gândiri, nu este o descoperire atât de târzie. Prin funcția sa critică, într-un fel sau altul, el a fost mereu prezent. Începând cu Thales și Pitagora, el s-a exercitat sub diferite forme pretutindeni. Nu a lipsit de nicăieri.

O astfel de premisă nu este însă împinsă atât de departe de către autor încât să lipsească scepticismul propriu zis de propria măreție și personalitate. Rămâne atunci întrebarea: cât din scepticism a fost prezent înainte ca acesta să se nască? Atât cât să nu facă din filosofia greacă de natură dogmatică un absolut lipsit de discernământ, forme maniheiste ale enunțurilor pompos ornate.

Teza și originalitatea cărții, întreaga sa concluzie apar în urma unei demonstrații ample, desăvârșite: *Scepticismul ca terapeutică*. Implicațiile și deschiderile unei astfel de teze sunt enorme: „Mai în fiecare timp și spațiu va fi existat o filozofie dominantă. Rareori două, trei... În Grecia aurorală eleatismul, secundat îndeaproape de heraclitism / .../ apoi platonismul și, apropiat de cota acestuia, filosofia aristotelică; în secolele III – I stoicismul”... (p. 111). Prin urmare, la fel, stoicismul. Dacă el este filosofia dominantă a unei epoci, mai precis a epocii de final a istoriei și culturii grecești, ce fel de epocă este aceasta care își desemnează nevoia ce este satisfăcută de scepticism, epocă a *decadenței filosofiei și a lumii* (Hegel, *Prelegeri de istorie a filosofiei*, vol. II, cap. *Filosofia scepticilor*)? Răspunsul autorului este fără echivoc: o epocă definită prin nevoia de terapie. Este concluzia întregii cărți. Nici nu se putea altfel, epoca de față, aidoma oricărei alteia ajunsă la final – *tragică*, în viziunea lui Hegel –, este una secătuită, goliță aproape biologic de seva care anterior îi conferise atâta vitalitate încât putuse să facă saltul din perspectiva dogmatică (în sens sceptic) în perspectiva sofistă în care, spre amurgul acestui curent, adevărul însuși devenise indiferent, totul putând fi adevăr. Și tocmai din această perspectivă se va hrăni, cumva, și scepticismul.

Structura acestuia, prezentă în argumentația de început, este tripartită: „Trei ar putea fi termenii de organizare într-o istorie esențializantă a ideii critice la greci: măsura, îndoiala și suspendarea” (p. 4). În funcție de ei, va fi urmărit întregul demers al cărții de față. Și, tot în funcție de acești termeni, permanentul pericol ca scepticismul, prin consecvență cu propriul program, să cadă în pesimism, nihilism sau abandon. Practicând critica, atât a celor sensibile – efemere prin caracterul material, trecător, – cât și a celor inteligibile – suficiente doar gândului, nu și *lămurite* în *adevărul* concretului; îndoiala față de unele și altele, de orice adevăr; suspendarea judecății – practic, prin toate acestea, ne-am putea afla în antecamera pericolelor anunțate. Și totuși, arată autorul, scepticismul nu ajunge aici. Ajunge la *ataraxie*, tradusă, așa

cum arată cuvântul de încheiere, în *terapeutică*: înfruntă pericolele fără a cădea în ele, rămânând filosofie în sensul *hard* al cuvântului, ultima pe care spiritul elin o formulează înainte de a intra în combinațiile istorice care-i vor asigura supraviețuirea.

Cartea cuprinde, în finalul ei, un dosar al posterității (sau postumității!) scepticismului în cultura europeană. Nu lipsește nici inventarul prezenței – cam sărace! – a acestuia în cultura română. Evident, cele câteva generalități prezentate aici care să conducă spre conținutul cărții, unul extrem de atent construit, exhaustiv în demontarea ramificațiilor și energiei curentului, nu au altă menire decât de deschidere către înțelegerea unui capitol extrem de important prin care cultura națională poate funcționa în parametrii proprii oricărei culturi.

Ion Militaru